Jednoduchá lineární regrese II

Opakování

Studujeme regresní model

$\mathbf{y} = \mathbf{X\beta} + \boldsymbol{\varepsilon}$, kde

$\mathbf{y} = (y_1, \ldots, y_n)'$ - vektor pozorování závisle proměnné veličiny Y,

$\mathbf{X} = \begin{pmatrix} 1 & f_1(x_1) & \ldots & f_p(x_1) \\ \ldots & \ldots & \ldots & \ldots \\ 1 & f_1(x_n) & \ldots & f_p(x_n) \end{pmatrix}$ - regresní matice

(předpokládáme, že h(**X**) = p+1 < n)

$\boldsymbol{\beta} = (\beta_0, \beta_1, \ldots, \beta_p)'$ - vektor regresních parametrů,

$\boldsymbol{\varepsilon} = (\varepsilon_1, \ldots, \varepsilon_n)'$ - vektor náhodných odchylek, pro který platí $\boldsymbol{\varepsilon} \sim N_n(\mathbf{0}, \sigma^2 \mathbf{I})$.

Maticově zapsaná metoda nejmenších čtverců vede na rovnice

$\mathbf{X'X\beta} = \mathbf{X'y}$ - systém normálních rovnic

$\mathbf{b} = (\mathbf{X'X})^{-1}\mathbf{X'y}$ – odhad vektoru $\boldsymbol{\beta}$ získaný metodou nejmenších čtverců

$\hat{\mathbf{y}} = \mathbf{Xb}$ – vektor regresních odhadů (vektor predikce)

$\mathbf{e} = \mathbf{y} - \hat{\mathbf{y}}$ - vektor reziduí

Vlastnosti odhadu **b**:

- odhad **b** je lineární, neboť je vytvořen lineární kombinací pozorování $y_1, \ldots, y_n$ s maticí vah $(\mathbf{X}'\mathbf{X})^{-1}\mathbf{X}'$;
- odhad **b** je nestranný, tj. E(**b**) = **β**;
- odhad **b** má varianční matici var $\mathbf{b} = \sigma^2(\mathbf{X'X})^{-1}$;
- odhad $\mathbf{b} \sim N_{p+1}(\boldsymbol{\beta}, \sigma^2 (\mathbf{X'X})^{-1})$;
- odhad **b** je nejlepší nestranný lineární odhad vektoru **β**.

Součty čtverců a index determinace:

$S_E = \mathbf{e'e}$ … reziduální součet čtverců (podíl $s^2 = \frac{S_E}{n-p-1}$ je odhad rozptylu σ^2)

$S_R = (\hat{\mathbf{y}} - \mathbf{m}_2)'(\hat{\mathbf{y}} - \mathbf{m}_2)$ … regresní součet čtverců, kde $\mathbf{m}_2$ je sloupcový vektor průměrů závisle proměnné veličiny Y

$S_T = (\mathbf{y} - \mathbf{m}_2)'(\mathbf{y} - \mathbf{m}_2)$ … celkový součet čtverců

Platí $S_T = S_R + S_E$

$ID^2 = \frac{S_R}{S_T} = 1 - \frac{S_E}{S_T}$ - index determinace ($0 \le ID^2 \le 1$), udává, jakou část variability závisle proměnné veličiny Y lze vysvětlit zvolenou regresní funkcí

Intervaly spolehlivosti pro regresní parametry

$100(1-\alpha)\%$ interval spolehlivosti pro β_j má meze:

$b_j \pm t_{1-\alpha/2}(n-p-1)s_{b_j}$,

kde $s_{b_j} = s\sqrt{v_{jj}}$ je směrodatná chyba odhadu b_j, v_{jj} je j-tý diagonální prvek matice $(\mathbf{X}'\mathbf{X})^{-1}$, j = 0, 1, …, p

Testování významnosti modelu jako celku (celkový F-test)

Na hladině významnosti α testujeme H_0: $(\beta_1,\ldots,\beta_p)' = (0,\ldots,0)'$ proti H_1: $(\beta_1,\ldots,\beta_p)' \neq (0,\ldots,0)'$.

(Nulová hypotéza říká, že dostačující je model konstanty.)

Testová statistika: $F = \dfrac{S_R/p}{S_E/(n-p-1)}$ má rozložení F(p, n-p-1), pokud H_0 platí.

Kritický obor: $W = \langle F_{1-\alpha}(p, n-p-1), \infty)$.

$F \in W \Rightarrow H_0$ zamítáme na hladině významnosti α.

Výsledky F-testu zapisujeme do tabulky analýzy rozptylu:

zdroj variability	součet čtverců	stupně volnosti	podíl	statistika F
model	S_R	p	S_R/p	$\dfrac{S_R/p}{S_E/(n-p-1)}$
reziduální	S_E	n-p-1	$S_E/(n-p-1)$	-
celkový	S_T	n-1	-	-

Testování významnosti regresních parametrů (dílčí t-testy)

Na hladině významnosti α pro j = 0,1, ..., p testujeme hypotézu H_0: $\beta_j = 0$ proti H_1: $\beta_j \neq 0$.

Testová statistika: $T_j = \dfrac{b_j}{s_{b_j}}$ má rozložení t(n-p-1), pokud H_0 platí.

Kritický obor: $W = (-\infty, -t_{1-\alpha/2}(n-p-1)\rangle \cup \langle t_{1-\alpha/2}(n-p-1), \infty)$.

$T_j \in W \Rightarrow H_0$ zamítáme na hladině významnosti α.

Nové poznatky

Interval spolehlivosti pro teoretickou regresní funkci

Nechť x_0 je pevně zvolená hodnota nezávisle proměnné veličiny X. Vytvořme vektor $\mathbf{x}_0 = (1, f_1(x_0), \ldots, f_p(x_0))'$ a zabývejme se lineární kombinací $\mathbf{x}_0'\boldsymbol{\beta}$ složek vektoru regresních parametrů, tj. hodnotou $m(x_0;\beta_0,\beta_1,\ldots,\beta_p) = \sum_{j=0}^{p} \boldsymbol{\beta}_j f_j(x_0)$ teoretické regresní funkce v bodě x_0. Nestranným odhadem této lineární kombinace je $\mathbf{x}_0'\mathbf{b}$ s varianční maticí $\sigma^2\mathbf{x}_0'(\mathbf{X}'\mathbf{X})^{-1}\mathbf{x}_0$. Protože $\mathbf{x}_0'\mathbf{b} \sim N(\mathbf{x}_0'\boldsymbol{\beta}, \boldsymbol{\sigma}^2\mathbf{x}_0'(\mathbf{X}'\mathbf{X})^{-1}\mathbf{x}_0)$, dostáváme, že $U = \dfrac{\mathbf{x}_0'\mathbf{b} - \mathbf{x}_0'\boldsymbol{\beta}}{\sigma\sqrt{\mathbf{x}_0'(\mathbf{X}'\mathbf{X})^{-1}\mathbf{x}_0}} \sim N(0,1)$. Jelikož $K = \dfrac{(n-p-1)s^2}{\sigma^2} \sim \chi^2(n-p-1)$,

plyne odtud, že náhodná veličina $T = \frac{\mathbf{x}_0'\mathbf{b} - \mathbf{x}_0'\boldsymbol{\beta}}{s\sqrt{\mathbf{x}_0'(\mathbf{X}'\mathbf{X})^{-1}\mathbf{x}_0}} \sim t(n-p-1)$. Vidíme tedy, že 100(1- α)% interval spolehlivosti pro $\mathbf{x}_0'\boldsymbol{\beta}$, tj. pro hodnotu regresní funkce $m(x_0;\beta_0,\beta_1,\ldots,\beta_p)$ má meze $\mathbf{x}_0'\mathbf{b} \pm t_{1-\alpha/2}(n-p-1)s\sqrt{\mathbf{x}_0'(\mathbf{X}'\mathbf{X})^{-1}\mathbf{x}_0}$.
Při spojitě se měnícím $\mathbf{x}_0$ vytvoří meze tohoto intervalu spolehlivosti tzv. pás spolehlivosti kolem regresní funkce.

Predikční interval spolehlivosti

V případě, kdy chceme zkonstruovat 100(1- α)% interval spolehlivosti nikoli pro hodnotu regresní funkce, ale pro i-tou predikovanou hodnotu $\hat{y}_i$ (tzv. predikční interval), dostaneme meze

$$\mathbf{x}_0'\mathbf{b} \pm t_{1-\alpha/2}(n-p-1)s\sqrt{1+\mathbf{x}_0'(\mathbf{X}'\mathbf{X})^{-1}\mathbf{x}_0}.$$

Vidíme, že tento predikční interval je širší než předešlý interval spolehlivosti. Je to interval, který nás informuje o tom, v jakém rozsahu můžeme očekávat jedno další pozorování s pravděpodobností aspoň 1- α.
Při spojitě se měnícím $\mathbf{x}_0$ vytvoří meze tohoto predikčního intervalu spolehlivosti tzv. predikční pás spolehlivosti kolem regresní funkce.

Regresní přímka a její vlastnosti

Uvažujeme regresní model

$$y = \beta_0 + \beta_1 x + \varepsilon.$$

(Parametr β_0 interpretujeme jako teoretickou hodnotu Y při x = 0 a β_1 udává změnu Y, když X se změní o jednotku. Systém normálních rovnic získáme derivováním výrazu

$S_E(\beta_0,\beta_1) = \sum_{i=1}^{n}(y_i - \beta_0 - \beta_1 x_i)^2$ parciálně podle β_0 a β_1:

$$\frac{\partial S_E(\beta_0,\beta_1)}{\partial \beta_0} = 2\sum_{i=1}^{n}(y_i - \beta_0 - \beta_1 x_i)(-1) = 0$$

$$\frac{\partial S_E(\beta_0,\beta_1)}{\partial \beta_1} = 2\sum_{i=1}^{n}(y_i - \beta_0 - \beta_1 x_i)(-x_i) = 0$$

Řešením tohoto systému získáme odhady

$$b_0 = \frac{\sum_{i=1}^{n}x_i^2\sum_{i=1}^{n}y_i - \sum_{i=1}^{n}x_i\sum_{i=1}^{n}x_i y_i}{n\sum_{i=1}^{n}x_i^2 - \left(\sum_{i=1}^{n}x_i\right)^2}, \quad b_1 = \frac{n\sum_{i=1}^{n}x_i y_i - \sum_{i=1}^{n}x_i\sum_{i=1}^{n}y_i}{n\sum_{i=1}^{n}x_i^2 - \left(\sum_{i=1}^{n}x_i\right)^2}$$

Po jednoduchých úpravách dospějeme ke tvaru $b_1 = \frac{s_{XY}}{s_X^2}$, kde s_{XY} je kovariance hodnot (x_i, y_i), i = 1, ..., n a s_X^2 je rozptyl hodnot $x_1,\ldots,x_n$. Dále dostáváme

$b_0 = m_Y - b_1 m_X$, tedy regresní přímku můžeme vyjádřit ve tvaru

$$y = m_Y + \frac{s_{XY}}{s_X^{\,2}}(x - m_X) + \varepsilon .$$

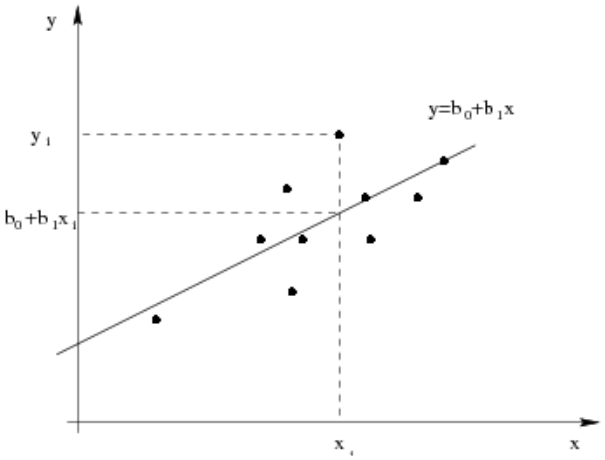

Pro regresní přímku má reziduální součet čtverců tvar

$$S_E = \sum_{i=1}^{n} Y_i^{\,2} - b_0 \sum_{i=1}^{n} Y_i - b_1 \sum_{i=1}^{n} x_i Y_i .$$

Odhad rozptylu: $s^2 = \frac{S_E}{n-2}$.

Index determinace:

$ID^2 = \frac{S_R}{S_T}$, kde

$$S_R = \sum_{i=1}^{n} (\hat{y}_i - m_Y)^2 = \sum_{i=1}^{n} \left[m_Y + \frac{s_{XY}}{s_X^{\,2}}(x_i - m_X) - m_Y \right]^2 = \frac{s_{XY}^{\,2}}{s_X^{\,4}} \sum_{i=1}^{n} (x_i - m_Y)^2 = n \frac{s_{XY}^{\,2}}{s_X^{\,2}}$$

$S_T = \sum_{i=1}^{n} (y_i - m_Y)^2 = n s_Y^{\,2}$, tedy

$$ID^2 = \frac{n \frac{s_{XY}^{\,2}}{s_X^{\,2}}}{n s_Y^{\,2}} = \frac{s_{XY}^{\,2}}{s_X^{\,2} s_Y^{\,2}} = r_{XY}^{\,2} .$$

Vidíme tedy, že v případě regresní přímky je index determinace roven kvadrátu koeficientu korelace.

Test významnosti směrnice regresní přímky (tj. test H_0: $\beta_1 = 0$ proti H_1: $\beta_1 \neq 0$) je ekvivalentní hypotéze o nulovosti koeficientu korelace (tj. testu H_0: $\rho = 0$ proti H_1: $\rho \neq 0$). Jestliže koeficient korelace veličin X, Y je blízký 0, nemá smysl počítat parametry regresní přímky.

Interval spolehlivosti pro teoretickou regresní přímku při zadané hodnotě x_0 má meze:

$$d = b_0 + b_1 x_0 - s \cdot t_{1-\alpha/2}(n-2)\sqrt{\frac{1}{n} + \frac{(x_0 - m_X)^2}{\sum_{i=1}^{n} x_i^2 - n m_X^2}},$$

$$h = b_0 + b_1 x_0 + s \cdot t_{1-\alpha/2}(n-2)\sqrt{\frac{1}{n} + \frac{(x_0 - m_X)^2}{\sum_{i=1}^{n} x_i^2 - n m_X^2}}.$$

Predikční interval spolehlivosti pro budoucí pozorování y při zadané hodnotě x_0 má meze:

$$d = b_0 + b_1 x_0 - s \cdot t_{1-\alpha/2}(n-2)\sqrt{1 + \frac{1}{n} + \frac{(x_0 - m_X)^2}{\sum_{i=1}^{n} x_i^2 - n m_X^2}},$$

$$h = b_0 + b_1 x_0 + s \cdot t_{1-\alpha/2}(n-2)\sqrt{1 + \frac{1}{n} + \frac{(x_0 - m_X)^2}{\sum_{i=1}^{n} x_i^2 - n m_X^2}}.$$

Srovnání intervalu spolehlivosti a predikčního intervalu při zadané hodnotě x_0:

- oba intervaly jsou nejužší v místě $x_0 = m_X$,
- interval spolehlivosti pro dané x_0 je vždy užší než odpovídající predikční interval,
- predikční interval je určen pro individuální pozorování, zatímco interval spolehlivosti je určen pro hodnoty ležící na regresní přímce,
- s rostoucím rozsahem výběru se zmenšuje šířka obou intervalů.

Data s proloženou regresní přímkou, pásy spolehlivosti (červeně) a predikčními pásy (zeleně)

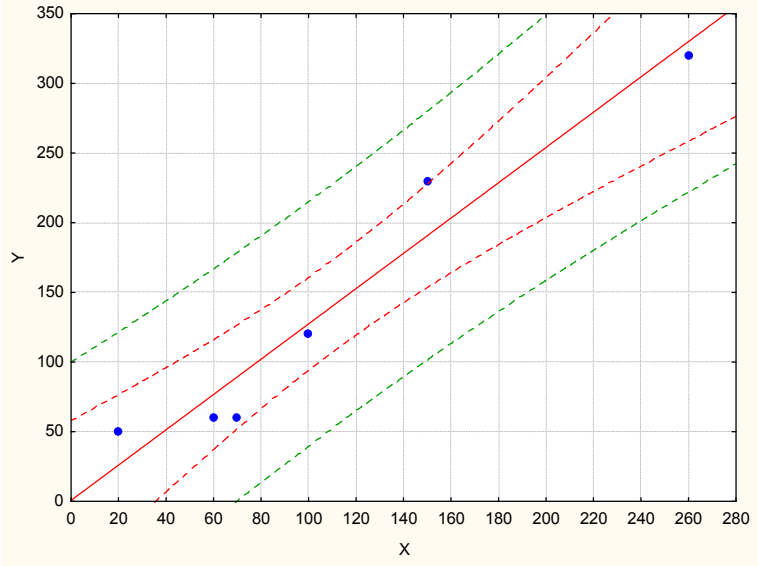

Předpoklady použití regresní přímky:

- Závislost Y na X má lineární charakter.

- Pro celý rozsah uvažovaných hodnot nezávisle proměnné X je reziduální rozptyl s^2 konstantní (hovoříme o homoskedasticitě a znamená to, že variabilita hodnot závisle proměnné veličiny Y kolem regresní přímky je stejná pro všechny uvažované hodnoty nezávisle proměnné veličiny X).
- Hodnoty závisle proměnné veličiny Y mají normální rozložení pro dané hodnoty x_i a jsou stochasticky nezávislé (to souvisí s uspořádáním experimentu).

Poznámka: Menší odchylky od normality a homoskedasticity je možno tolerovat.

Sdružené regresní přímky

Uvažme nyní situaci, kdy obě veličiny Y a X jsou náhodné, přičemž samozřejmě předpokládáme, že X nezávisí na rušivé složce ε. Pak jde o případ oboustranné závislosti.

Závislost Y na X vystihuje 1. regresní přímka $Y = \beta_0 + \beta_1 X + \varepsilon$ a závislost X na Y vystihuje 2. regresní přímka $X = \alpha_0 + \alpha_1 Y + \delta$. Odhady a_0, a_1 regresních koeficientů α_0, α_1 v modelu $X_i = \alpha_0 + \alpha_1 Y_i + \delta_i$ získáme opět metodou nejmenších čtverců ve tvaru

$a_1 = \frac{s_{XY}}{s_Y^2}, a_0 = m_X - a_1 m_Y = m_X - \frac{s_{XY}}{s_Y^2} m_Y$. 2. regresní přímka má tedy rovnici:

$$X = m_X + \frac{s_{XY}}{s_Y^2}(Y - m_Y) + \delta.$$

1. a 2. regresní přímka se nazývají sdružené regresní přímky a odhady regresních koeficientů b_1, a_1 se nazývají odhady párově sdružených regresních koeficientů. Je zřejmé, že $b_1 a_1 = r_{XY}^2$. Rovnice sdružených regresních přímek můžeme tedy psát ve tvaru:

$$Y = m_Y + \frac{s_{XY}}{s_X^2}(x - m_X) + \varepsilon, \quad Y = m_X + \frac{1}{r_{XY}} \frac{s_X}{s_X}(x - m_Y) + \delta.$$

Sdružené regresní přímky se protínají v bodě o souřadnicích $[m_X, m_Y]$. V případě, že náhodné veličiny X, Y jsou nekorelované, jsou odhady b_1, a_1 nulové a sdružené regresní přímky mají tvar $Y = m_Y + \varepsilon$, $Y = m_X + \delta$. Pokud mezi náhodnými veličinami X, Y existuje úplná lineární závislost, pak sdružené regresní přímky splynou. K tomu dojde tehdy, když $r_{XY}^2 = 1$, tj. $a_1 = \frac{1}{b_1}$.

Označíme-li φ úhel, který svírají sdružené regresní přímky, pak z předešlých úvah plyne:

$\cos\varphi = 0 \Leftrightarrow$ mezi X a Y neexistuje žádná lineární závislost;

$\cos\varphi = 1 \Leftrightarrow$ mezi X a Y existuje úplná přímá lineární závislost;

$\cos\varphi = -1 \Leftrightarrow$ <=> mezi X a Y existuje úplná nepřímá lineární závislost.

Příklad:
Z fiktivního základního souboru všech vzorků oceli odpovídajících „všem myslitelným tavbám“ bylo do laboratoře dodáno 60 vzorků a zjištěny a hodnoty proměnné X – mez plasticity a Y – mez pevnosti. Datový soubor má tvar:

154	178	83	98	73	76
133	164	106	111	77	85
58	75	92	104	47	61
145	161	85	103	68	85
94	107	112	118	137	142
113	141	98	102	44	68
80	97	103	108	92	116
121	127	99	119	141	157
119	138	104	128	155	189
112	125	107	118	136	155
85	97	98	140	82	81
41	72	97	116	136	163
96	113	105	101	72	79
45	89	71	93	66	81
99	109	39	69	42	61
51	95	122	147	113	123
101	114	33	52	42	85
130	169	78	117	133	147
87	101	114	137	153	179
88	130	125	149	85	91

a) Určete regresní přímku meze pevnosti na mez plasticity.
b) Zakreslete regresní přímku do dvourozměrného tečkového diagramu spolu s 95% pásem spolehlivosti a predikčním pásem spolehlivosti.
c) Najděte regresní odhad meze pevnosti pro mez plasticity = 60.
d) Vypočtěte index determinace a interpretujte ho.
e) Určete regresní přímku meze plasticity na mez pevnosti.
f) Zakreslete regresní přímku do dvourozměrného tečkového diagramu.
g) Obě regresní přímky zakreslete do téhož dvourozměrného tečkového diagramu.

Řešení:
Nejprve vypočteme číselné charakteristiky obou proměnných:
$m_X = 95{,}9$, $m_Y = 114{,}4$,
$s_X^2 = 1052{,}40$, $s_Y^2 = 1057{,}21$, $s_X = 32{,}4$, $s_Y = 32{,}5$,
$s_{XY} = 985{,}76$, $r_{XY} = 0{,}936$.

ad a) Dosadíme do vzorců pro výpočet směrnice a úseku regresní přímky:

$$b_1 = \frac{s_{XY}}{s_X^2} = \frac{985{,}76}{1052{,}4} = 0{,}937\,,\ b_0 = m_Y - b_1 m_X = 114{,}4 - 0{,}937\ .\ 95{,}9 = 24{,}5$$

Regresní přímka meze pevnosti na mez plasticity má tedy rovnici
$y = 24{,}5 + 0{,}937x$. Znamená to, že při nulové mezi plasticity by mez pevnosti byla 24,5. Pokud mez plasticity vzroste o jednotku, mez pevnosti vzroste o 0,937.

ad b) Vytvoříme dvourozměrný tečkový diagram s proloženou regresní přímkou:

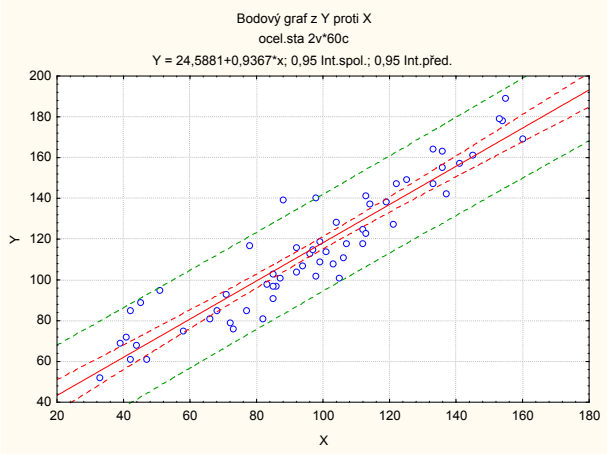

ad c) Regresní odhad meze pevnosti pro mez plasticity = 60:
$\hat{y} = 24,5 + 0,937.60 = 80,72.$

ad d) $ID^2 = r_{12}^2 = 0,936^2 = 0,876$. Znamená to, že 87,6% variability hodnot meze pevnosti je vysvětleno regresní přímkou.

ad e)
Dosadíme do vzorců pro výpočet směrnice a úseku 2. regresní přímky:

$$a_1 = \frac{s_{XY}}{s_Y^2} = \frac{985,76}{1057,21} = 0,932, a_0 = m_X - a_1 m_Y = 95,9 - 0,932 \cdot 114,4 = -10,7$$

Regresní přímka meze plasticity na mez pevnosti má tedy rovnici
x = -10,7 + 0,932y.

ad f)

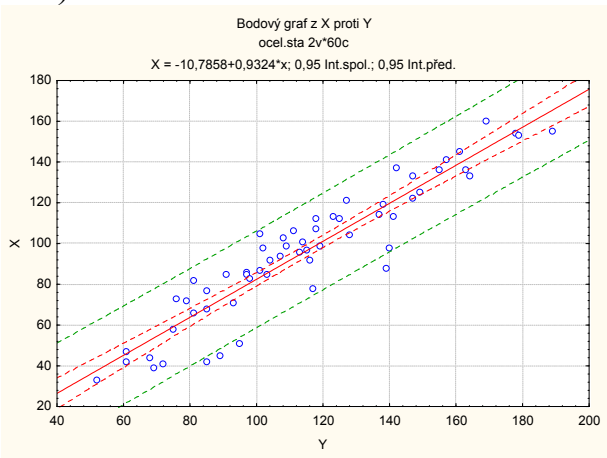

ad g) 1. regresní přímka má rovnici y = 24,5 + 0,937x, 2. regresní přímka má rovnici x = -10,7 + 0,932y, tedy $y = \frac{10,7 + x}{0,932}$. Obě přímky zakreslíme do téhož dvourozměrného tečkového diagramu.

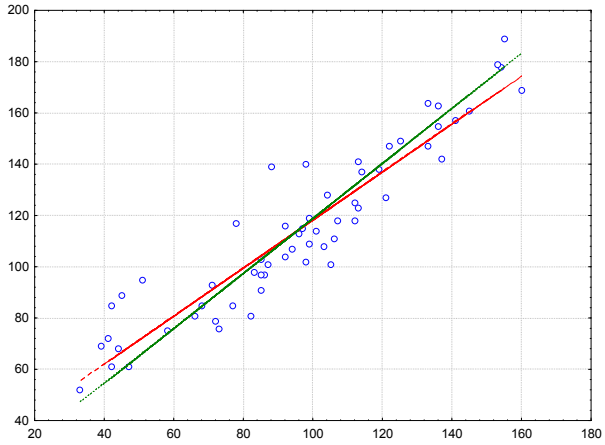

Řešení v systému STATISTICA:

Odhad parametrů 1. regresní přímky:
Statistiky – Vícerozměrná regrese – Závisle proměnná Y, nezávisle proměnná X - OK – OK – Výpočet: Výsledky regrese.

N=60	Výsledky regrese se závislou proměnnou : Y (ocel.sta) R= ,93454811 R2= ,87338017 Upravené R2= ,87119707 F(1,58)=400,06 p<0,0000 Směrod. chyba odhadu : 11,768					
	Beta	Sm.chyba beta	B	Sm.chyba B	t(58)	Úroveň p
Abs.člen			24,58814	4,740272	5,18707	0,000003
X	0,934548	0,046724	0,93668	0,046830	20,00160	0,000000

Zakreslení regresních pásů do dvourozměrného tečkového diagramu s proloženou regresní přímkou:
Grafy – Bodové grafy – Proměnné X, Y – OK – na záložce Detaily zaškrtneme Regresní pásy Spolehl. – OK. Ve vytvořeném grafu pak 2x klikneme na pozadí grafu a v nabídce Regresní pásy vybereme Přidat nový pár pásů – zaškrtneme Predikční.
Analogicky získáme výsledky pro 2. regresní přímku:

N=60	Výsledky regrese se závislou proměnnou : X (ocel.sta) R= ,93454811 R2= ,87338017 Upravené R2= ,87119707 F(1,58)=400,06 p<0,0000 Směrod. chyba odhadu : 11,741					
	Beta	Sm.chyba beta	B	Sm.chyba B	t(58)	Úroveň p
Abs.člen			-10,7858	5,544250	-1,94540	0,056579
Y	0,934548	0,046724	0,9324	0,046617	20,00160	0,000000

Nakreslení sdružených regresních přímek do jednoho diagramu:
K datovému souboru ocel.sta přidáme dvě nové proměnné y1 a y2. Do proměnné y1 uložíme predikované hodnoty meze pevnosti na mezi plasticity (do Dlouhého jména proměnné y1 napíšeme =24,58814 – 0,93668*x a do Dlouhého jména proměnné y2 napíšeme =(x+10,7858)/0,9324

Grafy – Bodové grafy – zaškrtneme Vícenásobný – Proměnné X: X, Y: Y, y1, y2 – OK. Ve vytvořeném grafu pak vypneme zobrazování značek pro y1, y2 a naopak zapneme Spojnici.

Test linearity regrese

Nechť hodnoty závisle proměnné veličiny Y jsou roztříděny do $r \geq 3$ skupin podle variant $x_{[1]}, ..., x_{[r]}$ nezávisle proměnné veličiny X, přičemž aspoň jedna skupina má více než jedno pozorování. Budeme předpokládat, že každá skupina hodnot má normální rozložení a že všechny skupiny mají týž rozptyl. Všech pozorování je n.
Charakter závislosti Y na X popíšeme regresní přímkou a budeme se zabývat testováním hypotézy, zda je regresní přímka vhodným modelem pro tato data.

Testová statistika: $F = \frac{(S_A - S_R)/(r-2)}{(S_T - S_A)/(n-r)}$

kde S_R je regresní součet čtverců, S_A je skupinový součet čtverců a S_T je celkový součet čtverců (viz kapitola Jednofaktorová analýza rozptylu). Platí-li H_0, pak $F \sim F(r-2, n-r)$.
Kritický obor: $W = \langle F_{1-\alpha}(r-2,n-r), \infty)$
$F \in W$ => na hladině významnosti α zamítáme hypotézu, že přímka je vhodným regresním modelem závislosti Y na X.
Těsnost závislosti Y na X vyjádřenou skupinovými průměry měří poměr determinace $P^2 = SA/ST$. Nabývá hodnot z intervalu <0,1>. Čím je poměr determinace bližší jedné, tím je závislost silnější, čím je bližší nule, tím je závislost slabší.

Příklad: Máme k dispozici údaje o cenách 23 náhodně vybraných domů (veličina Y - v tisících $) a počtu jejich pokojů (veličina X) v jednom americkém městě.

počet pokojů	cena
5	155,168,180
6	166,172,179,190,200
7	210,215,218,225,230,245
8	213,225,240,247,249
9	267,275,290,298

Závislost ceny domu na počtu pokojů popište regresní přímkou. Na hladině významnosti 0,05 testujte hypotézu, že přímka je vhodným regresním modelem pro tato data. Těsnost závislosti vyjádřete poměrem determinace. Znázorněte data s proloženou regresní přímkou.

Řešení: Empirická regresní přímka má tvar y = 17,2885 + 28,5851 x,
$S_R = 30907{,}9041$, $S_T = 35870{,}6087$, $S_A = 32474{,}1087$,
$F = \frac{(32474{,}1087 - 30907{,}9041)/(5-2)}{(35870{,}6087 - 32474{,}1087)/(23-5)} = 2{,}768$, $F_{0,95}(3,18) = 3{,}161$,
kritický obor W = <3,161, ∞). Jelikož F ∉ W, nezamítáme na hladině významnosti 0,05 hypotézu, že přímka je vhodným regresním modelem.
Poměr determinace: $P^2 = 32474{,}1087/35870{,}6087 = 0{,}9053$, tedy závislost ceny domu na počtu pokojů je v daném datovém souboru značně silná.

Řešení v systému STATISTICA:

Vytvoříme nový datový soubor se dvěma proměnnými X a Y a 23 případy:

	1 X	2 Y
1	5	155
2	5	168
3	5	180
4	6	166
5	6	172
6	6	179
7	6	190
8	6	200
9	7	210
10	7	215
11	7	218
12	7	225
13	7	230
14	7	245
15	8	213
16	8	225
17	8	240
18	8	247
19	8	249
20	9	267
21	9	275
22	9	290
23	9	298

Odhadneme parametry regresní přímky:

N=23	Výsledky regrese se závislou proměnnou : Y (ceny_bytu.sta) R= ,92825096 R2= ,86164984 Upravené R2= ,85506173 F(1,21)=130,79 p<,00000 Směrod. chyba odhadu : 15,373					
	Beta	Sm.chyba beta	B	Sm.chyba B	t(21)	Úroveň p
Abs.člen			17,28851	18,00156	0,96039	0,347788
X	0,928251	0,081167	28,58506	2,49950	11,43629	0,000000

Sestavíme tabulku ANOVA:
Vrátíme se do Výsledky – vícenásobná regrese – Detailní výsledky – ANOVA.

Efekt	Analýza rozptylu (ceny_bytu.sta)				
	Součet čtverců	sv	Průměr čtverců	F	Úroveň p
Regres.	30907,90	1	30907,90	130,7888	0,000000
Rezid.	4962,70	21	236,32		
Celk.	35870,61				

Vidíme, že $S_R = 30907{,}9$, $S_T = 35870{,}61$

Provedeme jednofaktorovou analýzu rozptylu, abychom získali skupinový součet čtverců:
Statistiky – Základní statistiky a tabulky – Rozklad & jednofakt. ANOVA – OK – Proměnné – Závislé – Y, Grupovací - X – OK – OK – Analýza rozptylu.

Proměnná	Analýza rozptylu (ceny_bytu.sta) Označ. efekty jsou význ. na hlad. p < ,05000							
	SČ efekt	SV efekt	PČ efekt	SČ chyba	SV chyba	PČ chyba	F	p
Y	32474,11	4	8118,527	3396,500	18	188,6944	43,02473	0,000000

Zde najdeme $S_A = 32474{,}11$.

Vypočteme testovou statistiku $F = \frac{(32474{,}1087 - 30907{,}9041)/(5-2)}{(35870{,}6087 - 32474{,}1087)/(23-5)} = 2{,}768$ a najdeme kritický obor $W = \langle 3{,}161, \infty)$. Jelikož $F \notin W$, nezamítáme na hladině významnosti 0,05 hypotézu, že přímka je vhodným regresním modelem.

Linearizující transformace

Odhad parametrů regresních funkcí, které nejsou lineární z hlediska parametrů, se neprovádí metodou nejmenších čtverců přímo, protože její použití vede k soustavě nelineárních rovnic. V některých speciálních případech však nelineární regresní funkci můžeme vhodnou transformací převést na lineární.
Např. máme exponenciální regresní funkci $y = \beta_0 \beta_1^{\,x}$. Provedeme logaritmickou transformaci $\ln y = \ln \beta_0 + x \ln \beta_1$, čímž získáme regresní funkci lineární v parametrech. Parametry $\ln \beta_0$ a $\ln \beta_1$ odhadneme metodou nejmenších čtverců a odlogaritmováním získáme odhady původních regresních koeficientů β_0, β_1.

Přehled linearizujících transformací

Funkce	Linearizující transformace
$y = \beta_0 \beta_1^{\,x}$	$\ln y = \ln \beta_0 + x \ln \beta_1$
$y = \beta_0 x^{\beta_1}$	$\ln y = \ln \beta_0 + \beta_1 \ln x$

$y = \frac{\beta_0}{x^{\beta_1}}$ $\qquad$ $\ln y = \ln \beta_0 - \beta_1 \ln x$

$y = \frac{1}{\beta_0 + \beta_1 x}$ $\qquad$ $\frac{1}{y} = \beta_0 + \beta_1 x$

$y = \frac{x}{\beta_0 + \beta_1 x}$ $\qquad$ $\frac{x}{y} = \beta_0 + \beta_1 x$

Příklad: Hotelová společnost vlastnící 12 hotelů analyzuje vztah mezi celkovými měsíčními tržbami (veličina Y) a tržbami vyprodukovanými stravovacími úseky (veličina X).

č. h.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
x	2,0	1,2	14,8	8,3	8,4	3,0	4,8	15,6	16,1	11,5	14,2	14,0
y	12,0	8,0	76,4	17,0	21,3	10,0	12,5	97,3	88,0	25,0	38,6	47,3

Popište tuto závislost exponenciální regresní funkcí $y = \beta_0 \beta_1^{\,x}$. Najděte odhady parametrů β_0, β_1 a vypočtěte predikovanou hodnotu celkových měsíčních tržeb pro x = 10.

Řešení: Provedeme logaritmickou transformaci $\ln y = \ln \beta_0 + x \ln \beta_1$. Metodou nejmenších čtverců získáme odhady $\ln b_0 = 1{,}8559$, $\ln b_1 = 0{,}1504$. Odlogaritmováním dostaneme $b_0 = 6{,}3973$, $b_1 = 1{,}1623$. Predikovaná hodnota y pro x = 10 je $6{,}3973.1{,}162310 = 28{,}7859$.

Řešení v systému STATISTICA:
Vytvoříme datový soubor se dvěma proměnnými a 12 případy:

	1 Y	2 X
1	12	2
2	8	1,2
3	76,4	14,8
4	17	8,3
5	21,3	8,4
6	10	3
7	12,5	4,8
8	97,3	15,6
9	88	16,1
10	25	11,5
11	38,6	14,2
12	47,3	14

Přidáme novou proměnnou ln y. Do jejího Dlouhého jména napíšeme =log(y). Pak provedeme regresní analýzu se závisle proměnnou ln y a nezávisle proměnnou X:

N=12	Výsledky regrese se závislou proměnnou : ln y (hotely.sta) R= ,95851605 R2= ,91875303 Upravené R2= ,91062833 F(1,10)=113,08 p<,00000 Směrod. chyba odhadu : ,26364					
	Beta	Sm.chyba beta	B	Sm.chyba B	t(10)	Úroveň p
Abs.člen			1,855881	0,154338	12,02480	0,000000
X	0,958516	0,090137	0,150428	0,014146	10,63398	0,000001

K výsledné tabulce přidáme novou proměnnou b, do jejíhož Dlouhého jména napíšeme =exp(B).

N=12	Výsledky regrese se závislou proměnnou : ln y (hotely.sta) R= ,95851605 R2= ,91875303 Upravené R2= ,91062833 F(1,10)=113,08 p<,00000 Směrod. chyba odhadu : ,26364						
	Beta	Sm.chyba beta	B	Sm.chyba B	t(10)	Úroveň p	b =exp(B)
Abs.člen			1,855881	0,154338	12,02480	0,000000	6,397333
X	0,958516	0,090137	0,150428	0,014146	10,63398	0,000001	1,162332

Vytvoříme ještě dvourozměrný tečkový diagram s proloženou exponenciálou. Na záložce Rezidua/předpoklady/předpovědi vybereme reziduální analýza – Uložit – Uložit rezidua & předpovědi – vybereme X, Y – OK.
Ve vzniklé tabulce odstraníme proměnné č. 5 až 10 a proměnnou rezidua přejmenujeme na Predikce. Do Dlouhého jména této proměnné napíšeme =exp(v3).
Tento datový soubor se čtyřmi proměnnými uspořádáme podle velikosti hodnot proměnné X: Data - Setřídit – Proměnná X – OK.

	hotely.sta			
	1 Y	2 X	3 Předpovědi	4 Predikce
1	8	1,2	2,04	7,66
1	12	2	2,16	8,64
3	10	3	2,31	10,05
4	12,5	4,8	2,58	13,17
5	17	8,3	3,10	22,30
6	21,3	8,4	3,12	22,63
7	25	11,5	3,59	36,08
8	47,3	14	3,96	52,56
9	38,6	14,2	3,99	54,16
10	76,4	14,8	4,08	59,28
11	97,3	15,6	4,20	66,86
12	88	16,1	4,28	72,08

Vytvoření grafu:
Grafy – Bodové grafy – zaškrtneme Vícenásobný – Proměnné X: X, Y: Y, Predikce – OK. Ve vytvořeném grafu pak vypneme zobrazování značek pro Predikce a naopak zapneme Spojnici.

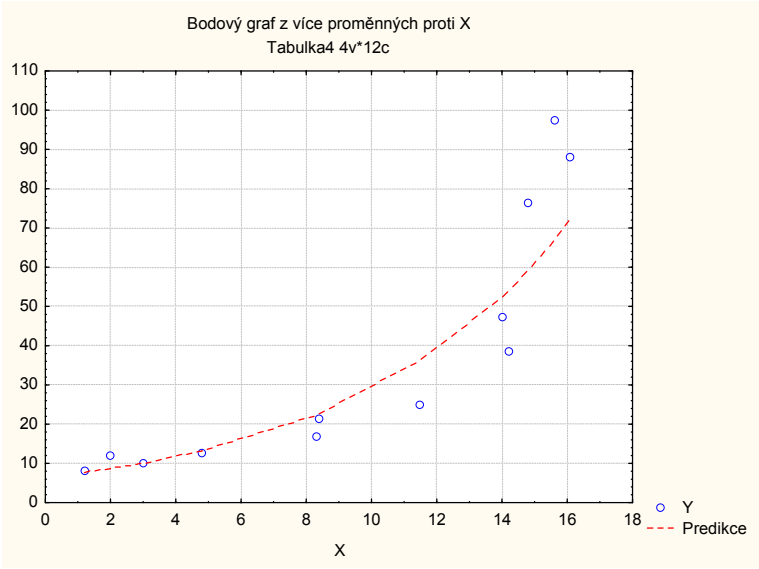
Bodový graf z více proměnných proti X
Tabulka4 4v*12c
110
100
90
80
70
60
50
40
30
20
10
0
0
2
4
6
8
10
12
14
16
18
X
Y
Predikce